

DOI:

УДК 378.011.3-057.175:159.923]:316.344.8(045)

Лариса Олексіївна Петриченко
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно -
педагогічна академія» Харківської обласної ради
м. Харків, Україна
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3250-4321>
larisa-petrichenko@ukr.net

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. У статті представлено аналіз процесу професійного самовизначення особистості як психолого-педагогічної проблеми. Схарактеризовано основні підходи до визначення змісту поняття «самовизначення», уточнено зміст поняття «професійне самовизначення особистості» як складного, довгострокового, динамічного процесу, який передбачає усвідомлене самостійне визначення індивідом місії діяльності в конкретній фаховій ситуації. Проаналізовано готовність індивіда до професійного самовизначення через вплив педагогічних та психологічних чинників, зовнішніх та внутрішніх факторів. Схарактеризовано об'єктивні та суб'єктивні фактори, що впливають на вибір майбутньої професійної діяльності індивідом. Сутнісним елементом ціннісно-професійної сфери в межах професійного самовизначення визначено присутність взірців та прикладів, які на момент вибору напряму професійної діяльності виступають орієнтиром. Професійне самовизначення особистості в педагогіці співвідносимо з інструментами профорієнтації. Уточнено періоди вибору майбутньої професійної діяльності за часовим критерієм: спонтанний, профільний, професійний, які розрізняються за глибиною і сутністю особистого самопізнання. Представлено складові частини професійного плану як елементу концепції професійного самовизначення особистості: мотиваційний аспект, віддалена та наближена перспектива побудови професійної мети, запасні варіанти досягнення професійної мети; розуміння специфічних ознак різноманітних професій і закладів освіти, що забезпечують відповідний рівень здобуття професійних компетентностей; розуміння власних перспектив для досягнення поставленої професійної мети; усвідомлення напрямів особистої підготовки, розуміння шляхів роботи над собою; фактичне формування компетентностей для досягнення; корекція професійної мети, у разі необхідності.

Ключові слова: самовизначення; особистість; професійне самовизначення особистості; професійна мета; вибір майбутньої професійної діяльності; професійний план розвитку особистості.

Larysa PETRYCHENKO
Municipal establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy»
of the Kharkiv regional council, Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3250-4321>
larisa-petrichenko@ukr.net

PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF THE PERSONALITY AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

Abstract. The article presents an analysis of the process of professional self-determination of an individual as a psychological and pedagogical problem. The main approaches to determining the content of the concept of "self-determination" are characterized and the content of the concept of "professional self-determination of an individual" is specified as a complex, long-term, dynamic process, which involves a conscious independent determination by an individual of the mission of activity in a specific professional situation. The individual's readiness for professional self-determination due to the influence of pedagogical and psychological factors, external and internal factors is analyzed. Objective and subjective factors influencing the individual's choice of future professional activity are characterized. An essential element of the value-professional sphere within the limits of professional self-determination is the presence of models and examples that act as a reference point at the time of choosing a direction of professional activity. Professional self-determination of an individual in pedagogy is correlated with career guidance tools. The periods of choosing the future professional activity according to the time criterion are specified: spontaneous, profile, professional, which differ in the depth and essence of personal self-knowledge. The constituent parts of a professional plan as an element of the concept of professional self-determination of an individual are presented: motivational aspect, distant and close perspective of building a professional goal, alternative options for achieving a professional goal; understanding of the specific features of various professions and educational institutions that ensure the appropriate level of professional competence acquisition; understanding of one's own prospects for achieving the set professional goal; awareness of directions of personal training, understanding of ways of working on oneself; actual formation of competencies for achievement; correction of the professional goal, if necessary.

Key words: self-determination; personality; professional self-determination of a person; professional goal; choice of future professional activity; professional plan of personal development.

Постановка проблеми. Аналізуючи психолого-педагогічні дослідження можна зазначити, що ґрунтовно проблему професійного самовизначення особистості почали досліджувати з першої половини XIX століття, що пов'язано із відсутністю вільного вибору професій для більшості населення та безпосереднім впливом на вибір фаху соціального походження, класової дотичності, економічної стабільності, регіону проживання тощо.

Події індустріальної революції здійснили перехід від мануфактурної організації діяльності до машинної індустрії, створивши умови для розвитку науки, технічного прогресу, становленню ринку праці, виникненню нових професій та сфер громадських відносин. На сучасному етапі розвитку громад та сфер публічних комунікацій, аналіз проблеми професійного самовизначення

особистості характеризується відповідно до трансформацій усвідомлення впливу чинників професійного самовизначення особистості на розвиток історичних подій в суспільстві. Сьогоднішні концептуальні психолого-педагогічні підходи до розгляду проблеми розкривають зв'язки професійного розвитку з особистісною зрілістю, сформованістю стресостійкості та особистим володінням дієвими інструментами індивідуального розвитку в обраному фаховому напрямку діяльності.

Сучасна національна система вищої освіти передбачає інструменти підготовки фахівців з сформованими на високому рівні компетентностями в галузі професійної діяльності та громадського життя. Професійний розвиток особистості зосереджує увагу на меті, завданнях, ресурсах та інструментах саморозвитку та передбачає створення умов позитивної особистої динаміки формування «Я-образу» на демократичних засадах комунікації, із упровадженням принципів співпраці, гуманістичного характеру власної професійної практики.

Вагомість усвідомленого вибору індивідом майбутньої професійної діяльності схарактеризовано в низці державних та нормативних документів, а саме: Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», в Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки» тощо.

Отже, проблема професійного самовизначення особистості виступає актуальним напрямом наукових інтересів вітчизняних та закордонних дослідників, розглядаючи інструменти самовизначення взаємозв'язку між об'єктивно присутніми запитами громад в узгодженій структурі підготовки професійних кадрів та системою профорієнтації, яка має на меті вплинути на доцільне розподілення професійних ресурсів, визначення власного професійного шляху особистістю, адаптацією до спеціальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові розвідки проблеми професійного самовизначення особистості схарактеризовані Л. Оліховською (2016) та спираються на різноманітні психологічні підходи. Так, представники диференційно-діагностичного підходу Ф. Парсонс, Г. Мюнстенберг припускали, що основними засадами професійного самовизначення особистості є побудова відповідності між існуючими рисами індивіда та вимогами професії; А. Адлер, У. Мозер, З. Фрейд виступали представниками психоаналітичного підходу та вважали, що основні аспекти відбору професії особистістю пов'язані із реалізацією інстинктивних мотивувань та запитів, що формуються в ранньому дитинстві. Прибічники типологічного підходу О. Креггер, Е. Роу, Е. Фромм, Дж. Холланд характеризували залежність професійного розвитку особистості від приналежності до певного психологічного типу. Представники концепції прийняття рішень С. Гончаренко, Е. Зеєр, М. Савікас, Д. Сьюпер дотримувались наукової позиції, що процес професійного самовизначення за змістом характеризується як процес прийняття особистого рішення.

Зміст поняття «професійне самовизначення» як елемент індивідуального самовизначення представлено в роботах А. Адлера, Е. Берна, Л. Бонцорі, Ф. Парсонса, Д. Сьюпері, К. Хорні та інших.

Теоретико-методологічне підґрунтя професійно-педагогічної освіти, орієнтованої на індивідуальне фахове зростання схарактеризовано в дослідженнях: В. Андрущенко, А. Бойко, С. Гончаренко, І. Гавриша, О. Гребенюк, В. Гриньової, І. Зязюна, М. Євтуха, Н. Ничкало, О. Пехоти, О. Савченко, Л. Хомич та інших.

Основні аспекти організації освітнього процесу в системі вищої освіти з урахуванням педагогічного супроводу професійного самовизначення особистості представлено в роботах: І. Беха, Т. Давиденко, Л. Кравченко, С. Максименко, В. Рибалко, Н. Шияна та інших.

Виходячи з вищезазначеного, аналіз психолого-педагогічної проблеми професійного самовизначення особистості передбачає пошук дієвих інструментів формування професійних компетентностей майбутніх професіоналів, що відповідає європейським ціннісним орієнтаціями та існуючими проблемам в побудові індивідуальної освітньої траєкторії в межах професійного саморозвитку.

Метою статті є представлення психолого-педагогічної дефініції поняття «професійне самовизначення особистості» та його структурної організації як психолого-педагогічної проблеми.

Для досягнення мети було використано комплекс теоретичних **методів**: аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення наукових джерел з метою уточнення дефініції поняття «професійне самовизначення особистості»; структурування, моделювання з метою характеристики психолого - педагогічних аспектів досліджуваної проблеми, визначення чинників професійного самовизначення особистості.

Виклад основного матеріалу. Професійне самовизначення особистості як психолого-педагогічна проблема. Сучасні психолого-педагогічні дослідження широко висвітлюють проблему професійного самовизначення розвитку особистості.

Л. Оліховською (2016) схарактеризовано два основні підходи до визначення змісту поняття «самовизначення»: соціологічний та психологічний.

З погляду соціологічного підходу, процес самовизначення особистості характеризується за критерієм приналежності до генерації, відчуття причетності до певних соціальних конструкцій. З позиції характеристики соціологічного підходу виокремлюють види самовизначення особистості: професійне, особистісне, сімейне тощо. Чинниками ефективності процесу самовизначення особистості є включення індивіда в різноманітні сфери життєдіяльності, а події в цій сфері позначаються як ключові та виступають етапами процесу самовизначення.

З погляду психологічного підходу, процес самовизначення особистості характеризується зосередженням уваги на психологічних механізмах, які зумовлюють участь у соціальних структурах та сферах життєдіяльності, що впливає на формування цінних орієнтацій на професійне самовизначення індивіда.

Теоретичні аспекти професійного самовизначення схарактеризовані дослідницею Васильєвою О. (2010), котра зміст поняття «самовизначення» співставляє з поняттями «самоактуалізація», «самореалізація», «самоздійснення» та тісно пов'язує їх характеристики з трудовою функцією. В загальних рисах професійне самовизначення особистості характеризується дослідницею як процес трансформаційних змін в ході реалізації фахової діяльності внаслідок впливу особистої активності, зорієнтованої на самовдосконалення.

Отже, процесу самовизначення підлягає сукупність задатків, потенціальних можливостей як рис індивіда, котрі впливають на темп, силу, якість формування різноманітних компетентностей, але які не зводяться лише до наслідків пізнавальної діяльності. Провідним інструментом в індивідуальному самовизначенні виступають пізнавальні процеси, особисті властивості й якості, перспективні прийомі розв'язання життєвих і професійних задач.

У науковій літературі представлено різні аспекти самовизначення, а саме:

- соціальне самовизначення – передбачає усвідомлену належність до суспільних груп і дотримання норм цих груп. Наприклад, приналежність до груп за особистими інтересами, видами спорту, вибору видів подорожей тощо;
- громадянське самовизначення - передбачає сформовану позицію громадянина власної країни. Наприклад, готовність захищати незалежність в умовах військової агресії, активна громадянська позиція тощо;
- суспільно-політичне самовизначення - передбачає сформовану політичну позицію, відповідно до програм різноманітних партій. Наприклад, активна позиція на виборах тощо;
- професійне самовизначення - передбачає усвідомлений вибір напряму професійної діяльності, спеціальності. Наприклад, узгодження особистих якостей із вимогами обраної професії тощо;
- релігійне самовизначення - передбачає прийняття вимог конкретної релігії, відношення до інших релігійних конфесій. Наприклад, толерантна позиція до різноманітних релігійних течій, дотримання правил та обрядів обраної релігії тощо;
- родинне самовизначення - передбачає сформовану позицію про модель родини, стилі комунікацій, види цінностей. Наприклад, бажання створити родину, види шлюбу, який є прийнятним; стилі взаємовідносин із дітьми тощо;
- внутрішньо групове самовизначення - передбачає розуміння власної ролі всередині колективу. Наприклад, аналіз власної ролі в колективі, позицій лідерства, впливу на інших членів колективу тощо.

Відповідно до зазначеної мети, схарактеризуємо різноманітні аспекти професійного визначення особистості.

Гудименко К. (2015) зміст поняття «професійне самовизначення» презентує як процес самопізнання та неупередженого оцінювання особистістю власних психологічних рис, потенціальних можливостей та порівняння із професіограмою, яка передбачає якості, необхідні для ефективної реалізації певної професійної діяльності, котра передбачає: обрання професії, закладу освіти, аналіз ринку праці та потенційних місць роботи.

Виходячи з вищезазначеного, зміст поняття «професійне самовизначення особистості» можна розуміти як складний, довгостроковий, динамічний процес, який передбачає усвідомлене самостійне визначення індивідом місії діяльності в конкретній фаховій ситуації.

Дослідники Л. Гуцан, О. Морін, З. Охріменко, О. Пархоменко, Л. Гриценко, І. Ткачук, О. Моріна (2020) підґрунтям для формування професійного самовизначення особистості визначають формування готовності до особистого узгодження можливостей, які ще не задіяні в

життєдіяльності та вимог до обраної професійної діяльності. На думку дослідників, наслідком професійного самовизначення особистості виступає здатність до професійної реалізації, яке супроводжується усвідомленою деталізацією формування фахових індивідуальних рис та поглибленим опануванням освітніх курсів професійного спрямування.

Готовність індивіда до професійного самовизначення дослідники характеризують як особистісну систему поглядів та переконань, що створюється шляхом планомірного педагогічного впливу й забезпечує гармонійне співвідношення особистості із набутими знаннями про сутність і побудову обраної професії та її вимогами до представника у фаховому вимірі.

Характеризуючи психологічні чинники, що впливають на процес професійного самовизначення особистості, звернемося до напрацювань дослідниці І. Калюжної (2017), котра узагальнила різноманітні наукові розвідки в напрямі зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на вищезазначений процес.

Провідними внутрішніми факторами процесу професійного самовизначення особистості дослідники визначають:

- сформованість усвідомленої позиції до власної життєдіяльності та індивідуальні ціннісні орієнтації;
- сформованість стійкої позитивної мотивації до вибору професійної діяльності;
- розуміння та орієнтування в різноманітних професіях;
- розгляд особистих запитів та задатків, порівняння із вимогами до обраної професійної діяльності;
- сформованість системи дій щодо вибору і досягнення задач професійної діяльності;
- присутність практичного досвіду у обраному напрямі професійної діяльності;
- відповідний стан здоров'я, відсутність протипоказань до функціонування в обраному напрямі професійної діяльності;
- сформованість абстрактного мислення, самооцінки, вольових рис, психологічної сформованості особистості.

Науковцями схарактеризовано головні зовнішні фактори процесу професійного самовизначення особистості:

- фактори, зміст яких залежить від соціальних, економічних умов життя в країні: стиль роботи та впливовість громадських організацій; сформована моральна, національна культура громади; вплив та зміст засобів масової інформації тощо;
- фактори, зміст яких залежить від регіональних аспектів життя в громаді: характерні специфічні риси економічного і демографічного розвитку; рівень розгалуженості та доступності в системі закладів освіти; престижність обраного напрямку професійної діяльності; суспільні умови життя в громаді; рівень культури, освіти в родині; вплив оточуючого середовища, індивідуальні інтереси та запити.

Дослідниця Ю. Загребнюк (2014) схарактеризувала педагогічні чинники, що впливають на процес професійного самовизначення особистості. Авторка звернула увагу на зміст освіти, який має бути зорієнтований на розкриття креативного потенціалу, підготовку школярів до навчання в закладах вищої освіти, здатності до діяльності в обраній професії, готовності до самостійного та свідомого прийняття рішень в швидкоплинних ситуаціях в обраній професійній діяльності.

Зміст освіти, що впливає на процес професійного самовизначення особистості відображається через основні завдання системи освіти в закладах загальної середньої освіти:

- розвиток індивідуальних якостей, створення умов для реалізації творчого потенціалу;
- реалізація економічних запитів держави у кваліфікованих кадрах;
- громадське та культурне включення в життя, формування активної громадянської позиції індивіда;
- формування компетентностей для навчання протягом усього життя.

Ю. Загребнюк (2013) наводить фактори, що впливають на процес професійного самовизначення особистості через систему профорієнтації в державних закладах освіти США, котрі, на нашу думку, мають вплив і у вітчизняній системі освіти: оновлення стандартів освіти, включення в шкільну програму базової та профільної освіти різних рівнів формування компетентностей; структурування змісту освіти відповідно до побудови індивідуальної освітньої траєкторії.

Шолох О. (2017) зміст процесу професійного самовизначення особистості розкриває через формування ціннісно-професійної сфери, що обумовлено ступенем суспільної активності і результативності в житті. На думку дослідниці, професійне самовизначення корегується при вступі до закладу вищої освіти, що пов'язано із зміною суспільного статусу, соціальних функцій, способів діяльності шляхом залучення до сфер взаємовідносин і майбутньої професійної практики, що потребує активізацію внутрішніх ресурсів, задатків та спричиняє переоцінку цінностей.

Виходячи з вищезазначеного, формування ціннісно-професійної сфери як елементу професійного самовизначення виступає підґрунтям трансформації внутрішніх рис особистості у реальність вчинків відповідно до загальнолюдських моральних цінностей шляхом формування професійного інтересу. У такому випадку конструкція професійного інтересу включає визначення поточної й перспективної мети. Поточна мета професійного інтересу розкриває їх широту, перспективна мета характеризує глибину, ступінь усвідомленості, перспективи індивіда в обраній професійній діяльності.

Сутнісним елементом ціннісно-професійної сфери в межах професійного самовизначення виступає присутність взірців та прикладів, які на момент вибору напряму професійної діяльності виступають орієнтиром.

Зміст поняття «професійний ідеал» розуміємо як уявлюване окреслення перспектив розвитку дійсності від нижчого до вищого ступенів, де вищий щабель професійної майстерності позиціонування до майбутньої професії і виступає професійним взірцем у ході самовизначення особистості.

Професійне самовизначення особистості в педагогіці співвідноситься з інструментами профорієнтації. Схарактеризуємо їх більш детально.

Поняття «профорієнтація» розкривається в педагогічній науці як система заходів щодо надання підтримки у виборі майбутньої професійної діяльності, включаючи метод «профконсультації» як інструменту індивідуального сприяння в ході професійного самовизначення. Професійне самовизначення особистості у системі профорієнтації є цілним інтегративним процесом, в ході якого підтримуються і реалізуються головні особисті цінності, що уточнюють аспекти самовизначення та передбачають опосередковане керівництво процесом професійного самовизначення.

Зазначимо, що на вибір майбутньої професійної діяльності впливають об'єктивні та суб'єктивні фактори.

До об'єктивних факторів належать: соціальний статус особистості; матеріальне забезпечення родини; рівень освіти батьків; економічний стан в громаді; престиж обраної професії; рівень підготовки, стан здоров'я, обізнаність про різноманітність професій.

До суб'єктивних факторів належать: пізнавальні та професійні запити; нахили, задатки, темперамент, характер, вік, мотиви та інші характеристики індивіда.

Курбатова А. (2013) зазначає, що в більшості випадків вибір майбутньої професійної діяльності постає як одне із головних життєвих завдань учнів старших класів закладів загальної середньої освіти. Особливість цього моменту полягає в тому, що процес прийняття рішення, як правило, спирається не на безпосередній досвід індивіда, а на особисті та соціальні міркування про оточуюче професійне середовище, шляхи розвитку та реалізації в суспільстві, власні перспективи індивіда в ньому.

Вибір майбутньої професійної діяльності як правило пов'язаний із ранньою юністю, передбачає наступну етапність:

- 1) стадія ілюзій, характерна для школярів до 12 років;
- 2) стадія різноманітних виборів:
  - а) стадія в 11 - 16 років, обрання майбутньої професійної діяльності співвідноситься з особистими запитами та інтересами;
  - б) стадія в 13 - 14 років, обрання професії спирається на усвідомленні власних здібностей, задатків;
  - в) стадія в 15-16 років, обрання професії узгоджується не лише із власними здібностями, а і моральними цінностями індивіда;
  - г) стадія в 16-17 років, обрання професії узгоджується із соціальною ситуацією розвитку громади, країни;
- 3) стадія реалістичного вибору реалізується після здобуття повної загальної середньої освіти, охоплює етапи:
  - а) експериментальний, коли відбуваються пошуки в різноманітних галузях професійної діяльності;
  - б) кристалізаційний, коли відбувається оцінка різноманітних чинників, що впливають на остаточний вибір професійної діяльності;
  - в) деталізаційний, коли відбувається уточнення напрямів та виду професійної діяльності в межах обраної галузі.

Дослідниця Ляска О. (2008) розкриває вибір майбутньої професійної діяльності як тривалу дію, не одномоментну в часі, що обіймають весь шлях професійної діяльності: від виникнення професійних орієнтирів в юнацтві до виходу з професійної діяльності в зрілому віці. За часовим критерієм вибір майбутньої професійної діяльності відбувається в три періоди: спонтанно,

профільно, професійно. Зазначені періоди дослідниця розрізняє за глибиною і сутністю особистого самопізнання:

- 1) в період професійного самовизначення має місце первісна орієнтація у різноманітних видах професійної діяльності;
- 2) в період професійного самовизначення має місце первісне обрання професійної галузі на засадах особистих інтересів, здібностей;
- 3) в період конкретно професійного самовизначення має місце аналіз внутрішніх і зовнішніх соціальних факторів.

Дослідниця процес обрання професійної діяльності узгоджує із змістом поняття «професійне самовизначення». Дослідницею здійснюється ототожнення понять «вибір професії» та «професійне самовизначення». На нашу думку, процес обрання професійної діяльності особистістю більш вузький та виступає складовим елементом процесу професійного самовизначення.

Курбатова А. (2013) складовим елементом професійного самовизначення визначає сформованість професійного плану, що передбачає аргументоване уявлення про обраний напрям професійної діяльності, прийоми опанування майбутньою професією і перспективи професійного розвитку у межах обраного напрямку діяльності.

Виходячи з вищезазначеного, професійний план виступає складовою плану життєдіяльності, містить передбачення особистістю про напрями і прийоми досягнення бажаного способу життя, соціального, професійного статусу.

Дослідниця виокремила наступні складові частини професійного плану розвитку особистості:

- мотиваційний аспект вибору професійної діяльності, усвідомлення ролі праці в житті людини;
- віддалена перспектива побудови професійної мети, що узгоджується з поточними цілями побудови добробуту;
- наближена перспектива побудови професійної мети, як стадії і напрями досягнення віддаленої професійної мети;
- запасні варіанти досягнення професійної мети;
- розуміння специфічних ознак різноманітних професій і закладів освіти, що забезпечують відповідний рівень здобуття професійних компетентностей;
- розуміння власних перспектив для досягнення поставленої професійної мети, що включає самооцінку внутрішніх і зовнішніх чинників вибору професійної діяльності;
- усвідомлення напрямів особистої підготовки до досягнення поставленої професійної мети, розуміння шляхів роботи над собою;
- фактичне формування компетентностей для досягнення професійної мети і здійснення певних складових елементів професійного плану в ході пробних пошукових дій;
- у разі невиконання професійного плану передбачається розробка іншого варіанту, який передбачає новий професійний вибір у разі несумісності задатків та схарактеризованих перспектив із першим планом, відбувається корекція професійної мети.

Реалізація професійного плану передбачає розв'язання завдань щодо самовизначення особистості:

- генерувати установку на самоактивність, самопізнання, самодослідження як підґрунтя фахового самовизначення;
- ознайомити із галузями та видами професій, запитом на ринку праці, вимогами до певної професії;
- забезпечити самопізнання шляхом самодослідження із формуванням особистої позиції та місця в майбутній професійній діяльності;
- формувати здатність зіставляти особисту позицію та місце з вимогами професії, продукувати професійний план і перевіряти рівень його виконання;
- формувати здатність розгляду різноманітних напрямів професійної діяльності, зважаючи на їх спорідненість за психологічними рисами та схожістю вимог до майбутнього фахівця;
- генерувати умови для перевірки перспектив для самореалізації в різноманітних напрямках професійної діяльності через фахові практики;
- генерувати умови для розвитку професійно цінних рис індивіда;
- формувати позитивну мотивацію та готовність до плінних змін в межах обраної професії і переорієнтації на нові види діяльності в межах обраної фахової діяльності;
- виховувати моральні, національні та професійні риси особистості, розумні запити та оцінювання результатів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо, що процес професійного самовизначення особистості передбачає урахування особливостей розвитку ціннісно-сислової природи індивіда, способів та інструментів взаємодії між оточуючим середовищем, особистістю та світом професій. Провідним чинником професійного самовизначення особистості виступає розвиток рефлексивної свідомості та самосвідомості, що охоплює професійний і особистісний аспекти. Процес професійного самовизначення особистості передбачає поєднання внутрішніх та зовнішніх чинників, сформованість системи практичних дій індивіда в умовах сучасного ринку праці, зорієнтованих на прийняття рішення щодо змісту та шляхів упровадження прийнятого рішення, моніторингу результатів та усвідомлення наслідків.

Подальшого дослідження потребують інструменти соціальної орієнтації молоді не лише на престижні професії, а і на галузі відповідно індивідуальних задатків; ресурси для формування професійного інтересу з урахуванням індивідуальних запитів особистості. Потребують уточнення методи забезпечення організаційних умов та технології активізації професійного самовизначення особистості в юнацькому віці.

Список використаних джерел

Оліховська Л. П. Теоретичні основи професійного самовизначення: психологічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. Випуск 2 (39). С.161-163.

Васильєва О. А. Фактори професійного самовизначення особистості в сучасних умовах. URL: <https://cutt.ly/A6sNn12> (дата звернення 13.05.2023)

Гудименко К. М. Професійне самовизначення старшокласників як психолого-педагогічна проблема. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 2 (46). С. 227–232.

Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу: монографія / за ред. Моріна О. Л., Харків: «Друкарня Мадрид», 2020. 220 с.

Калюжна І. П. The problem of professional self-identification of high-school pupil: theoretical aspect. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки: збірник наукових праць*. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського. 2017. № 1(17), С. 74 – 77.

Загребнюк Ю. В. Теоретичні підходи до трактування поняття «професійне самовизначення» у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : ФОР Жовтий О. О., 2014. Вип. 50. С. 97–101.

Загребнюк Ю. В. Професійне самовизначення особистості як соціально-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Педагогічні науки*. Умань : ФОР Жовтий О. О., 2013. Ч. 2. С. 146–151.

Шолох О. А. Ціннісне ставлення особистості до майбутньої професії як психолого-педагогічна проблема. 2017. URL: <https://cutt.ly/Q6vsWfQ> (дата звернення 13.05.2023)

Курбатова А. О. Роль професійного самовизначення осіб з обмеженими можливостями для майбутньої професійної самореалізації. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2013. № 10. С. 263-273.

Ляска О. П. Теоретичний аналіз проблеми професійного самовизначення молоді. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Серія психологічні науки*. Вип. 1. 2008. С. 90–93.

References

Olikhovska L. P. Teoretychni osnovy profesiinoho samovyznachennia: psykhologichnyi aspekt. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedahohika. Sotsialna robota»*. 2016. Vol. 2 (39). S.161-163. (ukr).

Vasyliieva O. A. Faktory profesiinoho samovyznachennia osobystosti v suchasnykh umovakh. URL: <https://cutt.ly/A6sNn12> (data zvernennia 13.05.2023). (ukr).

Hudymenko K. M. Profesiine samovyznachennia starshoklasnykiv yak psykhologo-pedahohichna problema. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. 2015. Vol. 2 (46). S. 227–232. (ukr).

Profesiine samovyznachennia uchnivskoi molodi v umovakh osvithnoho okruhu: monohrafiia / za red. Morina O. L., Kharkiv: «Drukarnia Madryd», 2020. 220 s. (ukr).

Kaliuzhna I. P. The problem of professional self-identification of high-school pupil: theoretical aspect. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Psykhologichni nauky: zbirnyk naukovykh prats*. Mykolaiv: MNU imeni V.O. Sukhomlynskoho. 2017. Vol. 1(17), S. 74 – 77. (ukr).

Zahrebniuk Yu. V. Teoretychni pidkhody do traktuvannia poniattia «profesiine samovyznachennia» u vitchyzniani ta zarubizhnii pedahohitsi. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly: zb. nauk. pr. Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychny. Uman : FOP Zhovtyi O. O., 2014. Vol. 50. S. 97–101. (ukr).*

Zahrebniuk Yu. V. Profesiine samovyznachennia osobystosti yak sotsialno-pedahohichna problema. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychny. Pedahohichni nauky*. Uman : FOP Zhovtyi O. O., 2013. Ch. 2. S. 146–151. (ukr).

Sholokh O. A. Tsinnisne stavlennia osobystosti do maibutnoi profesii yak psykhologo-pedahohichna problema. 2017. URL: <https://cutt.ly/Q6vsWfQ> (data zvernennia 13.05.2023). (ukr).

Kurbatova A. O. Rol profesiinoho samovyznachennia osib z obmezhenymy mozhlyvostiamy dlia maibutnoi profesiinoi samorealizatsii. Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy. 2013. Vol. 10. S. 263-273. (ukr).

Liaska O. P. Teoretychnyi analiz problemy profesiinoho samovyznachennia molodi. Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho derzhavnogo universytetu. Seriiia psykhologichni nauky. Vol. 1. 2008. S. 90-93. (ukr).